

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

BOGDAN ADAMCZYK

**ISTEN SZOLGÁJA FR. KELEMEN DIDÁK ÉLETÉNEK ÉS
TETTEINEK RECEPCIÓJA**

DOKTORI (PH.D) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

BUDAPEST

2014

I.

A disszertáció témája és célkitűzései

Dolgozatomban igyekszem életszerű képet kialakítani Kelemen Didák (1683–1744), a „Felső-Tiszavidék apostola” kanonizálásra méltó hitvalló életéről, annak századokon átívelő emlékezetéről, és az ország újjászervezését elkezdő korszak szereplőinek bemutatásával adalékokkal kívánok szolgálni a történelemtudomány számára.

Bár Kelemen Didák korának ismert és keresett prédikátora volt, élete és áldásos tevékenysége elsősorban nem a szavak és érvek, hanem a tettek és a szeretet útja volt. Az egyszerű nép, a főurak, sőt idővel még a protestánsok is megkedvelték. Irodalmi munkásságával majdnem kizárólag a rekatolizáció ügyét szolgálta. Patrónusai felismerték ezt, és mert szükség volt ilyen témájú egyházi jellegű kiadványokra, szorgalmazták munkáinak kinyomtatását.

Munkámhoz – mint Kelemen Didák lengyel rendtársa – azzal a céllal kezdtem, hogy mihamarabb a boldogok sorában tisztelhesük őt. Tekintettel arra, hogy ezt mind az Egri Egyházmegye, mind a Minorita Rendtartomány fontosnak tekinti, lehetőségem nyílt Rómában, a Minorita Rend Archívumában is kutatásokat végezni. Jelenleg pedig Szlovákiában szolgálok, innen igyekszem főként a Kárpát-medence olyan magyar lakta területeire eljutni, melyekhez Didák atya tevékenysége is köthető, itt további kutatásokat végezni, illetve előadásokban, prédikációkban ismertetni Kelemen Didák szent életét, kiemelve történelmi alakjának és apostoli munkájának nagyságát.

II.

A kutatás módszertana és az értekezés felépítése

Írásomban történeti források alapján igyekeztem bemutatni Kelemen Didák életpályáját. A források jelentős részét a levelek képezik, ezeket a disszertáció mellékletében közöltem. A rendelkezésemre álló levelek alapján Kelemen Didák mozgalmas lelkipásztori élete rajzolódik ki, tele jelentős eseményekkel, vállalkozásokkal, küzdelmekkel, de lelki örömmel is. A kutatók P. Kelemen Didák személyiségét levelezésének vizsgálata alapján formálták meg. Dolgozatomban az ő eredményeiket rendeztem, annak a tudományos módszernek a szellemében, amelyet nemcsak a humán tudományok, de a

természettudományok alakulása figyelembevételével is általános érvényűen fogalmazott meg a fizikus Heisenberg. Annak a Heisenberg által tudatosított Bohr-megfigyelésnek a szellemében keresem a választ, mely a megfigyelőt magát is belehelyezi a megfigyelt világegészbe: „A kvantumelmélet, mint Bohr kifejezte, arra emlékeztet bennünket, hogy az élet harmóniájának keresése közben sohase felejtjük el: az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk.”¹

Ennek a látásmódnak szellemében vizsgáltam a P. Kelemen Didák halálát követően felgyűlt adatokat, a levelezéséből személyiségképletére levonható következtetéseket. Dolgozatomban bemutattam azt a kapcsolati hálót, amely levelezése tanúsága szerint őt a kora hazai történelmét meghatározó személyiségeivel kötötte össze. Párhuzamos portrékat rajzoltam segítőről, *sponzorairól*, hogy világossá váljék, hogy P. Kelemen Didák maga milyen befolyást gyakorolhatott éppen az ő ténykedését meghatározó történelmi személyiségekre.

III.

Az értekezés főbb eredményei

Kelemen Didák levelezésének felkutatásával és feldolgozásával szemléltetőbbé tehető életművének nagysága, szerzetespapi munkássága úgy a nemzeti érzés, mint a hitélet felvirágoztatásában. Az első levelezés kötetet Rákos B. Raymund adta közre 1978-ban, amely 201 levelet tartalmaz. Az eredeti példányok a Magyar Országos Levéltárban találhatók.² A sajtó alá rendezett levelezésében „*Isten Szolgálja P. Kelemen Didák levelei*” címmel hét olyan levél található, amelyekben az általa írott munkákról tájékoztatja patrónusait, ezeket a leveleket 1724 és 1737 között írta.³ A levelek gr. Károlyi Sándorhoz, Károlyi Ferenchez és Károlyi Sándorné Barkóczi Krisztinához szólnak és az általa írt munkákról is némi megjegyzést tesznek. Károlyi Sándor Didákkal 1710-ben ismerkedett meg, s ettől kezdődően Didák egyre sűrűbb levelezést folytatott vele, törekvéseinek legfőbb támogatója lett.

¹ Werner HEISENBERG, *Physik und Philosophie*, Berlin, Ullstein, 1959 (Ullstein Bücher, 249), 40: „In dieser Weise erinnert uns wie Bohr es ausgedrückt hat, die Quantentheorie daran, dass man beim Suchen nach der Harmonie im Leben niemals vergessen darf, dass wir im Schauspiel des Lebens gleichzeitig Zuschauer und Mitspielende sind.” Magyarul: Werner HEISENBERG, *Fizika és filozófia = Uő, Válogatott tanulmányok*, Bp., Gondolat, 1967, 102.

² RÁKOS Balázs Raymund, *Isten Szolgálja P. Kelemen Didák OFMConv. levelei (1714–1743)*, Róma 1978, VI.

³ RÁKOS, *Isten Szolgálja P. Kelemen Didák levelei...*, i. m., 143–291.

Didák atya boldoggá avatása, mint számos magyar oltárra emelendő személy ügye történeti okok miatt újra és újra megtorpant. A két világháború között nagy próbálkozások voltak az ügy előmozdítása érdekében. Ezt a fáradozást mutatja be Péchy Alán rendfőnök Generális Kúriának írott levele. A levél felsorolja Didák atya kultuszának legjellegzetesebb elemeit. Kiemeli Csák A. Cirjék által írt életrajzát, a magyar egyházi és világi újságírók érdeklődését Kelemen Didák személye iránt. Továbbá hangsúlyozza gróf Majláth Károly erdélyi püspök 1929. évi nyilatkozatát, mellyel elkötelezi magát a boldoggá avatás mellett. Végül aláhúzza Kelemen Didák életének általános ismeretét Erdélyben és az 1936 óta tartó nagy lelkesedést az ügy folytatása iránt.

Kutatásom során a Generális Kúriában két nagyon fontos levélre bukkantam. 1974. január 13-án Vitale Bommarco generális miniszter levelet írt a Bécsben tartózkodó Mindszenty József bíboros-prímás, esztergomi érseknek. A levélben a generális miniszter megköszönte Magyarország primásának az érdeklődését és segítségét, egyúttal reményét fejezte ki, hogy Kelemen Didák boldoggá avatási dokumentációját hamarosan bemutatják a Szentté Avatási Kongregációnak. Március 21-i levelében pedig a generális atya tájékoztatta a bíborost, hogy a Generális Definitórium már foglalkozott az ügygel és biztosította az ügy melletti elköteleződésről a Rend részéről.⁴ 1978. március 2-án Donald Kos generális posztulátor az ügyet az egész dokumentációval együtt bemutatta a Szentté Avatási Kongregációnak, kérve a per hivatalos elkezdését. A *Positio* kidolgozását most *per viam historicam* kellett folytatni, vagyis történelmi úton, támaszkodva az Isten Szolgája erényeire és a szentség hírére.

*

Kutatásaim során Kelemen Didák atya életének megértéséhez számításba kellett vennem, hogy levelezése teológiai, egyháztörténeti, valamint kultúrtörténeti és antropológiai jelentőséggel is bír. Esetében kiindulópontunk, hogy a halálát követő időszakról kezdődően éppen alakjának méltó megünneplése, legjobb esetben szentté avatása vált céllá. Éppen ezért minden olyan tárgyi megemlékezés, amely életének a legpontosabb felidézését segítené elő, igen fontossá válhat. Nemcsak az irodalomtörténet vagy a történettudomány kíváncsi az alakja körül kialakítható kép megrajzolására, hanem az egyház szigora is figyeli és várja mindazokat a mozzanatokat, amelyek személye köré azt az aurát megrajzolhatják, mely a boldoggá vagy szentté avatásához szükséges lehet.

⁴ Vitale Bommarco levele Mindszenty Józsefhez. Generális Kúria irattára S/XXX.A. 26. sz.

Hivatkozhatok módszerem szempontjából a huszadik század egyik legnagyobb – nemzetközileg is elismert – magyar tudósára, Kerényi Károlyra, aki éppen azzal tudta a korábbi századok klasszikus filológiáját megújítani, hogy a szövegek értelmezése mellémögé-köré a szövegek tárgyi megjelenítését, antropológiai megelevenítését rendelte. „A filológus fő feladata – itt csak általában emlékeztessünk rá – akár csupán a szövegekkel, akár egyszersmind egy szövegekben teljesen soha ki nem meríthető szellemi szövevényel vagy egy történeti emlékek által is kifejezett mitológémával áll is szemben: az interpretacio marad. Az interpretátor azonban, minél jobban interpretál, annál inkább szerv is, mint befogadó és mint továbbadó egyaránt: nem csupán tudatosan, de öntudatlanul is reagál és funkcionál. Egész lénye és léte, struktúrája és saját élményei az interpretációból kikapcsolhatatlan tényezőt képeznek. Kikapcsolni ezt a tényezőt nem lehet, de teljes fénybe állítani igen. Ahol a legbecsületesebb tudományos törekvések eredményeit ennyire a kutató személye határozza meg, aki tudatos megfigyelő és egyúttal öntudatlanul funkcionáló szerv, ott nem szabad és nem is lehet személytelenséget színlelni, sem a személyest eltitkolni.”⁵

Ha a papírformát nézzük, a *Búzafejek* című nagyhatású prédikációgyűjtemény a Kelemen Didák név alatt jelent meg. Miért? Mert lehet, hogy az eredeti, „élő változatot” ő ejtette ki száján élőbeszéd formájában. A megjelentetéshez az anyagi támogatást az ő neve vonzotta. A levelek antropológiai kontrollja éppen azt mutatja, hogy ő maga menekülni akart éppen a névadás procedúrájától. Mint azt Dobos Marianne Maczák Ibolya kutatásaira hivatkozva előadásában bemutatta: „Milyenek lehettek Kelemen Didák prédikációi? Nem tudjuk. De hatását ismerve leírhatjuk azoknak komponenseit. Mert a megjelent produktumok már a tovább szerveződő hagyomány részeivé alakított irodalmi alkotások. A rögtönzések átformálásai. A vad közösségekkel szembeforduló, azokat megszelídítő rögtönzések beleillesztései a katolikus egyház prédikátori hagyományaiba. Kelemen Didák szellemében fogant nem Kelemen Didák-művek. A ma kézbevehető szövegek a hagyomány továbbszövései. Kelemen Diák csodája, amellyel a halott országba (köztük a veszendő lelkű Miskolcra) az ő már évszázadokon át sokak szerint, így szerintem is, hősi fokban gyakorolt szeretete lelkét investálta. A sajátos eredetisége az, hogy belealakult a kor történetébe. Szövegszerűen kiszálazhatatlan. De az eredetiségnek erre a mulandó formájára volt szüksége éppen akkor az országnak, amelynek nem egy helyén, azokon is, amerre Isten Szolgája útjai vezettek, voltak olyan évtizedek, amikor a katolikus hitélet jóformán megbénult. A XVI–XVII. századi hitéleti nyomor, paphiány, sőt nyugodtan mondhatjuk, vallási szükségállapot

⁵ KERÉNYI Károly, Thomas MANN, *Beszélgetések levélben*, ford. DOROMBY Károly, Bp., Gondolat, 1989, 44–45.

ideje után kezdte el tevékenységét, melynek eredményeként jogos számára a „Felső-Tisza vidék apostola” elnevezés.⁶

Ha a boldoggá avatására váró „szent embernek”, a pusztulás ellenében feltámadó apostolnak eredetiségét, személyes egyediségét keressük, akkor éppen a mára rekonstruálhatatlan eredetiségében lehet felmutatni. A szentté avatási procedúrája nem egyszer elakadt a századok során, talán éppen azért, mert tárgyi emlékezete működésének nem fedti valóságos eredetiségét, „szentségét”. Ami olvasható – hadd nevezzem az egyszerűség okán így – Kelemen Didáknak és társainak szent kompilációja. Egy az imígyen sem sok korabeli értékfolytató közül. A valódi, eredeti Kelemen Didák valahol a feltámadó Magyarországon (azon belül a feltámadó Miskolcban) ragadható meg, kanonizálható. Mert abban a korban, amikor a hagyomány szent kompilációja volt a szokás, ő akkor mert eredeti lenni. Egyetlen. Aki prédikációiban is a szentségkövetésének alkalmas módját követte, nem utókorára kacsintott, hanem a feladat nagyságát vállalta, teljesítette be. Eredeti volt éppen azért, hogy a publikált dokumentumokról egymás után hullik le az eredetisége, melynek lebontását ő is kívánta. 2009-ben a Gyulafehérvári Érseki Levéltár Kelemen Didák-anyagában Maczák Ibolya is rátalált a Rákos Raymund által már említett, 1728-ból származó levélre, melyből kiderül, hogy a prédikációk írója Berdárd Pál plébános volt, Kelemen atya pedig közreműködött a munkában.

Volt olyan irodalomtörténeti hagyomány, amely a *Búzafejeket* mint egy szerzői névvel ellátott prédikációs szövegegyüttest értékelte, magyarázta, műfajelméleti vizsgálatnak vetette alá – csak a mellé-mögé-elé helyezhető antropológiai keletkezéstörténet levélben rögzített „valóságosságát” hagyta figyelmen kívül. Mindez nem elősegítette, hanem éppen hogy akadályozta a Kelemen Didák-személyiség megalkotását. A levél megszólaltatásával válik Kelemen Didák élő személyiséggé, egyháztörténeti értéke is ezáltal növekedhet – akár a cél irányában is. A „szentség hírében” élő személyiség – megtartva az élő hitszónok varázslatos erejének emlékezetét – így válik többé, „nagyobbá” az utókor emlékezetében, ha tudjuk példává váló könyvének valóságos alkotástörténetét.

*

A 18. században a katolikus egyház pozíciója megerősödött, és ebben mind a Károlyiaknak, mind Kelemen Didáknak és szerzetestársainak óriási szerep jutott. A Károlyi

⁶ DOBOS Marianne, *Kompiláció? Plágium? Archaikus népi imádság?* Kézirat. Elhangzott 2012. szept. 26-án a Miskolci Egyetem Politikatudományi Intézetében rendezett *Kis magyar plágiumtörténet* c. konferencián.

családot Kelemen Didákkal a hagyomány és a történeti irodalom a kezdetektől összekapcsolta, sőt boldoggá avatását legelőször a család egyik tagja, Haller Gáborné Károlyi Klára kezdeményezte, nem sokkal a minorita rendfőnök halála után.⁷

A Károlyi család és a minorita szerzetes egymást kölcsönösen támogató, apostoli tevékenysége példa lehet a katolikus egyház és a világiak országot építő együttműködésére. Kelemen Didák egész életének munkája elválaszthatatlan Károlyi Sándor gróf személyétől. Károlyi családja minden tagjára jellemző volt a mély vallási buzgóság. A generális őszinte, elmélyült kegyessége, vallásossága leginkább az ünnepekhez kapcsolódott. Naplója tanúsága szerint minden jeles ünnepről – magánáhítat illetve családi ünneplés és templomi misehallgatás formájában is – megemlékezik. Magánájtatossággal emlékezik meg a Gyertyaszentelőről, Sarlós Boldogasszonyról, Mindenszentek ünnepét és Halottak napját is megtartja, nagypénteken és nagyszombaton a „koporsólátogatás” szertartását végzi. 1703-ban Gyümölcsoltó Boldogasszony napján búzaszentelő körmenetet tart, Vízkeresztkor pedig megszentelteti házát.⁸ A járvány idején magánáhítatával is igyekezett a járvány megszűnését elősegíteni. Egy évig minden pénteken napi háromszori böjtöt rendelt háza népének, a *Loretói litániát* és egyéb áhítatgyakorlatot is magában foglaló templomi ájtatossággal.⁹ Buzgóságát csak növeli feleségének, Barkóczy Krisztina grófnénak mély hite.

Sorra épülnek a templomok és egyházi gimnáziumok: a nagykárolyi katolikus templom és piarista gimnázium, a nyírbátori és miskolci minorita rendház. Takáts Sándor írja, hogy Károlyi egymaga többet áldozott templomok és iskolák javára, mint az ország akkori püspökei együttvéve.¹⁰ A nagy pártfogó semmit sem tagadott meg a templom- vagy iskolaügyben hozzáforduló Didák atyától, sőt kérés nélkül is adott. A minorita szerzetes azt

⁷ *Gróf Károlyi Klára néhai gróf Haller Gábor özvegyének két érdekes levele*, ism. BRÁZAY János, Nagy-Károly, Seper Kajetán, 1890, 7.

⁸ SZALAY László, *Gróf Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei*, Pest, Heckenast, 1865.

⁹ „Mert minek utána a felséges Isten maga igaz ítélete szerint édes hazánkat az elmúlt esztendőben pestissel meglátogatta volna [...] [Károlyi Sándor] egész háznépével fogadást tölt, hogy esztendőnek forgása alatt péntek napon egész estvéig böjtölni fog, háromszor menyén azon napon az Isten házába. Délelőtt a sz. misére, mellynek végén az áldott Jesus nevével való litániákat mondatta. Délután három óra tájban Nagy Asszonyunknak, a Boldogságos Szűz Máriának üdvözlő rózsákból kötött lelki koszorúját nagy szent szóval imádkoztatta. Utána pediglen keserves nótával ama töredelmes szívből származott ötvenedik zsoltárt, »Könyörülj, Istenem én bűnös lelkemen etc.« énekelt. Estvéli öt óra tájba pedig a Boldogságos Szűz Lauretomi Litániáját énekszóval mondatta, melly ájtatosságon hogy jelen lehetne, maga multságát odahagyván, a mezőre is visszatért vala. Így engesztelte ez a magyar Dávid, boldogult m. gróf Károlyi Sándor az Istennek haragját.” NOVÁK István, Pozsony, Royer, 1747.; GYULAI Éva, *Kegyúr és káplán: Károlyi Sándor gróf és Kelemen Didák minorita missziója*. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis: Tanulmányok Kelemen Didák tiszteletére, a 2008. április 17-18-án megrendezett konferencia előadásai*. Miskolc, 2008, 79.)

¹⁰ TAKÁTS Sándor, *Kelemen Didák és Károlyi Sándor családja*, Katolikus Szemle, Bp., 1892, 411.

írta Károlyiról, hogy „nem illet, hogy a magától hulló termő fát rázzuk”,¹¹ vagyis nem kívánta kéréseivel zaklatni azt, aki magától is bőven juttat.

A számos templom és iskola építése azonban nem merítette ki buzgóságát. Évenként nagy összegeket költött egyházi célokra. Kelemen Didákot és társait térítőül küldte szét a tiszai vidékekre. Ellátta őket szükséges eszközökkel: pénzzel, építőanyaggal, élő munkával. Az elhagyott falvakba és üres házakba katolikus svábokat és olaszokat telepített le, és örült, ha jobbágyai közül csak egyet is megnyert vallásának. Károlyi Sándor a katolikus vallás terjesztése körüli fáradozásaiban nem volt igazságtalan. A másvallásúakat nem kényszerítette az áttérésre, hanem sajnálta őket, mert meg volt győződve hite igazságáról. Szüntelenül érdeklődött Didák atya missziós útjairól, aki „referált működésének eredményéről”.

A minoriták története Nagybányán akkor kezdődött, amikor az 1687-ben Csáky István kassai főkapitány, valamint Károlyi László három templomot visszaszerzett a reformátusoktól. A középkori nagybányai Szent Miklós templomot és az ispotályt kapták meg letelepedésükre. Károlyi Sándor is támogatta a minoritákat, és erősen ellenezte, amikor a német nevű nagykárolyi szerzeteseket a kurucok elűzték. 1705. december 20-án írja feleségének, hogy „[...] mert az Bányai barátokat ki akarják űzni, de én nem engedem, hanem ha ki suspectus, menjen, s jöjjen más helyébe.”¹²

Amikor a szatmári jezsuiták védelmet kérnek a kálvinisták ellen, ő nem adja meg ezt nekik, hanem megnyugtatta, hogy nem fogják őket bántani, sőt arra biztatja őket, hogy inkább prédikáljanak nekik és tegyenek tanúságot hitük szépségéről. Az 1705. évi szécsényi országgyűlés végzése értelmében ugyanis a magyar állam területéről kiutasítják az osztrák provinciával szakítani nem akaró jezsuitákat. A kassai jezsuita rektor Károlyi feleségéhez, Barkóczy Krisztinához fordul védelmük érdekében,¹³ aki figyelmezteti férjét a katolikusok iránti kötelezettségeire.¹⁴

Kelemen Didák atya 1710-ben kezdte meg térítő munkáját Nagybányán, ahol a kurucok által feldúlt kolostor romokban állott. Apostolkodása kezdetén gróf Károlyi Sándor a

¹¹ Kelemen Didák levele Károlyi Sándorhoz (Bátor, 1734. márc. 8.) = RÁKOS, *Isten Szolgálja P. Kelemen Didák levelei...*, i. m., 263.

¹² RÁKOS Balázs Raymund, *Ugye, Atyafiak?!: Isten Szolgálja P. Kelemen Didák OFM Conv. élete*, Róma, Agiografiche, 87–88.

¹³ „Kassai Pater Rector uram [...] kér ezen levelét recommendájam [...] Vannak bánatban, már elérkezvén a comissariusok, kik conscribálják jószágokat, s magokat kügazitják, bizony, Szíven, busulok rajta, mert mind Istentül félek érte, s mind a bal-keresztényeknek ezzel nagy örömet szerezvén, félek az excommunicatiótul, s az egész kereszténység előtt nótába esnek a magyarok.” Károlyi Sándorné levele férjéhez (Olcsva, 1706. aug. 3.) = Károlyi-oklevéltár, 5. k. CCCLXXXV.sz.

¹⁴ Barkóczy Krisztina levele férjéhez, Károlyi Sándorhoz (Olcsva, 1706. szept. 30.) = BARKÓCZY Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz, I. (1698-1711), szerk. KOVÁCS Ágnes, Debrecen, 2011.158; TAKÁTS Sándor, *Szalai Barkóczy Krisztina*, Bp., Franklin, 1910, 26–27.

buzgó szerzetest és híres szónokot szemelte ki a visszakapott nagybányai rendház rendbehozatalára. Károlyi szívéen viselte a nagybányai minoriták sorsát, segített 1710-ben Kelemen Didáknak a kolostor és jószágai visszaszerzésében. Az épületek és birtokok viszont csak a szatmári béke után kerültek újra jogilag is a rendházhoz. Egy cél, egy közös misszió vezérelte őket Szatmár vármegyében és környékén: hogy megerősítsék és visszaállítsák a katolikus egyház pozícióját. Így került közel Didák atya az 1712-től a nagykárolyi várkastélyban székelő gróf Károlyi Sándorhoz.¹⁵

Kelemen Didák és Károlyi Sándor közös missziója a magyarországi kálvinizmus egyik összefüggő területén, Szatmárban kezdte és folytatta rekatolizációs törekvéseit. Kapcsolatuk a nagybányai rendház visszafoglalásánál kezdődött, és a nyírbátori romos kolostor és templom újjáépítésénél teljesedett ki. Leveleiben többször írja Károlyinak: „böcsületes patereim mind misszióra kiindultak”.¹⁶ Ilyen buzgóság mellett nem meglepő, hogy a katolikus vallás híveinek száma gyorsan nőtt. Amikor Didák atya Csengeren megkezdte a térítést, csak egy katolikus családot talált, Nyírbátor egészen protestáns volt, Szatmár megyében pedig Károlyi Sándor menyegzője időpontjában alig néhány katolikus család lakott.

1720. július 29-én Károlyi Sándort a nyírbátori templom felszentelésére és Portiuncula napjára hívja meg,¹⁷ majd 1720. augusztus 30-án még egyszer figyelmezteti erre Károlyit.¹⁸ Kelemen Didák Miskolcon egy jezsuita szerzetes bevonásával újdonságnak számító missziót tartott, bűnbánati körmenettel egybekötve. A misszió a miskolci protestáns lakosságban ámulatot váltott ki, hatására többen megtértek.¹⁹

Kelemen Didák 1731-ben nagy lelki meglepéssel írja Károlyinak, hogy „az Úristennek ingyen való szent kegyelméből immár Excellentiád nemes vármegye igaz hitben lévő tagokból áll!”²⁰ Didák atya és Károlyi Sándor buzgó tevékenységének köszönhető tehát a tiszai részek megtérítése: nélkülük nem sikerülhetett volna Szatmáron a püspökség alapítása. Nehéz viszont eldönteni, hogy kettőjük közül melyiküknek nagyobb az érdeme. Egy a biztos: Didák atya végezte a lelki munkát, Károlyi pedig biztosította a szükséges háttérrel: „Didák térített, Károlyi meg megvédte befolyásával a támadások ellen”.²¹

1743. november 16-án utolsó levelét intézi Károlyi fiához: „Én is – írja ebben – viribus enervatus lévén, gyarló életemet kevés-keves borral gyámolgom, melyben ha

¹⁵ RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 88, 92.

¹⁶ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 551.

¹⁷ *Kelemen Didák levele Károlyi Sándorhoz (Bator, 1734. márc. 8.)* = RÁKOS, *Isten Szolgálja...*, i. m., 100.

¹⁸ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 283.

¹⁹ CSÁK Alajos Cirjék, *Kelemen Didák csodás élet és működése*, Miskolc, Magyar Jövő, 58–59.

²⁰ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 551.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 482.

²¹ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 551–552.

megfogyatkozom, ártalmamra vagyok.”²² Egyúttal azt is tudtára adja a grófnak, hogy hozzáfogott már a nagy lelki munkához: Károlyi Sándor halotti prédikációjának készítéséhez. A beszéd azonban nem készülhetett el, mert betegsége napról napra súlyosbodott, és a halál végül megghiúsította tervét.

1743. szeptember 8-án halt meg Didák atya munkatársa, gróf Károlyi Sándor. Lassan elmentek azok, akikkel Didák atya együtt dolgozott Magyarország „feltámadásán”. Védnökének halála mélyen megrendítette a szentéletű minorita szerzetest. Több éven át örömmel fáradoztak közös eszményeik szolgálatában s a Mindenható megengedte, hogy munkáik gyümölcsét láthassák.²³

Kelemen Didák egész életén át egyik legkedveltebb embere volt a Károlyi-családnak. Számtalanszor tartózkodott Károlyi Sándor gróf házában. Bárhol tartózkodott Károlyi Sándor, bármerre ment a kuruc generális, mindig legalább egy-két napot töltött Didák atyánál. „Mint a grófi háznak gyóntatója, negyedszázadnál tovább folytat sűrű levelezést Károlyi Sándor generálissal és családjának tagjaival: Haller grófné (szül. Károlyi Klárával), Barkóczy Krisztinával (Károlyi Sándor széplelkű feleségével) és másokkal. Gyóntatója volt Koháry Judit grófnénak, belső tanácsosa Koháry országbírónak, ki egyúttal prédikációinak kiadója is volt. A Berényiek, Dóryek, Mikesek, Vécseyek, Csákyak is gyakori összeköttetésben álltak vele.”²⁴

1714-ben Kelemen Didák a tartományfőnök megbízásából így fogalmazza meg a Károlyival való kapcsolatuk lényegét: „Alázatosan édes méltóságos Generális Uram Excellenciád, mint Szerzetünk kiváltképpen való bizadalmas nagy jó Patrónusának inkább oltalmazó, pártját fogó s gondviselő édes Atjának s promotorának kegyes patrotiniumjához T. Pater Provinciálisunk Commissiojából s Parancsolatjából ugyan eő Atyasága neve alatt folyamodom [...]. Mi is és az egész Sz. Szerzet ebbeli Excellentiád munkálkodását s velünk való jó téteminit örökké való fel maradandó emlékezetben tartván, szüntelen való imácságinkkal i mise mondásinkkal megh hálálni el nem mulatyuk.”²⁵

Amikor 1715-ben az Oszmán Birodalom megtámadta Velencét, kitört az újabb török háború. Kelemen Didák mint szemtanú, a háború minden eseményéről értesíti patrónusát, Károlyi Sándort. Ismerve Kelemen Didák jámbor buzgalmát az evangélium hirdetéséért, nem csodálkozhatunk azon, hogy közvetlenül tartományfőnökké való megválasztása után a

²² TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 706.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 680.

²³ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 706.

²⁴ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 401.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 115.

²⁵ *Kelemen Didák levele Károlyi Sándorhoz (Eger, 1714. szept. 19.)* = RÁKOS, *Isten Szolgálja...*, i. m., 1–3.

mohamedánokkal vívott kemény harcok színhelyeihez közel találjuk őt. Erre indította hazaszeretete, szolgálatkészsége és patrónusa, Károlyi Sándor iránti barátsága. A nagyhatalmú mágnás megkérte Didák atyát, hogy minél gyakrabban számoljon be neki az eseményekről, így a török háborúk idején egyik legkedvesebb tudósítója volt Károlyinak, aki mint szemtanú a háború minden eseményéről értesítette őt.²⁶

1727 augusztusában Didák atya nagyon boldog, hogy Károlyi Sándor személyesen is elmegy a vármegyei tisztújításra, mert szavai szerint „a vármegyében az Úr Isten szent malasztyával munkálkodik”. Didák atya kéri, hogy a vármegyei szenátusba a katolikusokat helyezze el, hogy „az üdvözlendő igaz hit nagyobbban terjedhessen”²⁷

1732-ben Károlyi Sándor újbóli főispánná választása alkalmából írja: „Mivel az Úr Istennek ingyen való kegyelmiből immár az Excellentiád nemes vármegyéje nagy részint igaz Hitben levő tagokból áll, kívánom mostani Restauratiójának alkalmatosságával, segéllye az Úr Isten eő Szentfelsége, hogy egészen abból épülhessen s állhasson Szent Nevének nagyobb dicsőségire s az Anyaszentegyház terjedésire”²⁸

Szokása volt Károlyinak, hogy Bécsből és Pozsonyból a böjti napokra heringet, citromot, gyömbért, sáfrányt, csigát és mandulát küldött családjának, s ilyenkor Didák atyáról sem feledkezett meg.²⁹ Egyszer leánya, Klára figyelmeztette apját a böjti időszakban, hogy „méltóztatott volna Nagyságodnak a szegény páter minoritákról is megemlékezni”³⁰

*

Gróf Barkóczy Krisztina Kelemen Didák mellett nélkülözhetetlen munkatársként dolgozott a vallásos élet megújításában. P. Köhalmi Mihály Szevér az 1944-ben megjelent Kelemen Atya Közlönye című folyóiratban következő szavakkal méltatja a Károlyi családot: „A Károlyi család már a Rákóczi-fölkelés előtt is jelentékeny szerepet vitt. Bethlen Gábor első felesége Károlyi leány volt. Maga Károlyi Sándor is főispán. Amilyen szerepe volt Deák Ferencnek 1867-ben, ugyanolyan tisztet ruházott rá a Gondviselés 1711-ben: kibékíteni a nemzetet királyával. A háborúk és a betegségek által kipusztított falvakat telepítések által helyrehozta, sok új falut alapított, közben a saját gazdaságát kénytelen volt elhanyagolni, s ha nincs mellette hűséges felesége, Szalai Krisztina, tönkre kellett volna mennie. Ez a jó

²⁶ TAKÁTS, Kelemen Didák..., i. m., 685–686.

²⁷ Kelemen Didák levele Károlyi Sándorhoz (Bakta, 1727. aug. 10.) = RÁKOS, Isten Szolgálja..., i. m., 192.

²⁸ Kelemen Didák levele Károlyi Sándorhoz (Miskolcz, 1732. jún. 11.) = RÁKOS, Isten Szolgálja..., i. m., 248.

²⁹ TAKÁTS, Kelemen Didák..., i. m., 681.; CSIKI Tamás, Mítoszteremtés – történetírói módra: Takács Sándor és Ballagi Aladár Kelemen Didák-képe = Publicationes Universitatis Miskolciensis, i. m., 2008, 113.

³⁰ TAKÁTS, Kelemen Didák..., i. m., 681.

nagyasszony a háború alatt is, után is férfiúnak is dicsőségére való tevékenységet fejtett ki úgy, hogy a Károlyi vagyon nem érezte meg az ura távollétét.”³¹ A grófné annyira ragaszkodott a hazai birtokhoz, hogy még férje sem tudta őt megyeri birtokára, Bécsbe vagy Pozsonyba csalogatni, pedig legnagyobb vágya volt, hogy férjével lehessen.³²

Elképzelhetjük, hogy férje távollétében milyen nyomás nehezedett a lelkére. Erről ír egyik levélben: „Az én lelkem állapotja legbajosabb, úgy annyira, hogy semmit sem tudok venni az elmémre, miként lehetne jobban, mert itt lenni se nem rendi, se nem üdvösséges, s nemis kívánom.”³³ Még hozzáteszi, hogy édesanyja, Koháry Judit grófné nem egyezik bele a tervbe, sőt mióta ezt meghallotta, nem szól, hanem folyton sírdogál. Ettől az időtől megváltozott leveleinek hangvétele, gyakran adott kifejezést bánatának. Férje igyekezett vigasztalni, de szavai nem enyhítették már szenvedéseit.³⁴ A 1724-ben bekövetkezett halála után Károlyi Sándor nem gondolt az újraházasodásra. Végrendeletében vagyonát három részre osztotta. Az első részt a nyírbátori minoritáknak és a nagykárolyi piaristáknak, a másik részt fiának, a harmadikat leányának hagyta. Károlyi Sándor elrendelte, hogy Barkóczy Krisztina halála évfordulóján a szegényeknek alamizsnát osszanak, részesüljenek ételben és italban, és a templomokban istentisztelet tartsanak. S amíg Károlyi Sándor és fia, Ferenc éltek, halála napján így emlékeztek rá.

*

Károlyi Klára 1697. augusztus 12-én született. Takáts Sándor a levéltári adatok alapján ezt az eseményt így írja le: „1697-ben augusztus 12-én Károlyi ezeket a sorokat írta naplójába: »Ezen veszedelmek forgása alatt Isten ő szent felsége Klára leányomat szerencsésen megadta; kiért áldassék Istennek szent neve!«”³⁵

A kis grófnőt az édesanyja és a nagyanyja szelíd és vigyázó felügyelete alatt nőtt fel. Barkóczy Krisztina egyszerű, házias asszony volt, ki minden örömét családjában s a gazdálkodásban kereste. Ilyennek akarta nevelni leányát is. Klára viszont az apjától örökölte a kuruc szellemet, időnként makacs volt, elképzeléseihez kitartó ragaszkodást mutatott, mely párosult a lelki fejlettséggel és a cél eléréséhez vezető határozottsággal. Makacsságában a végletekig ment, tanítóival szemben is megmutatta dacos természetét. Édesanyja szinte kétségbeesve írja férjének: „Istentől is félek miatta”. Klára még tizenhárom éves sem volt,

³¹ KŐHALMI Mihály Szevér, *Kelemen Didák és Károlyi Klára*, Kelemen Atya Közlönye, Miskolc, 44.

³² TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 406.

³³ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 407.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 130.

³⁴ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 408.

³⁵ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 413.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 132.

amikor megismerkedett gróf Haller Gáborral, a Rákóczi táborában szolgáló nemes és művelt kuruc tiszttel. Ezt az ismeretséget hamarosan kölcsönös vonzalom követte: már 1710-ben el is jegyezték őket egymásnak.³⁶

A házasság sok tekintetben megváltoztatta a heves és dacos leány eddigi gondolkodásmódját. Már eljegyzésekor félénknek és szemérmesnek mutatta magát, később pedig még inkább kidomborodott benne jellemének sokrétű szépsége. „A gyermeki dacz akaraterővé változik, a félénkség szerénységgé, a túlságos szemérmesség szelídséggé fejlődik benne.”³⁷ Klára szelíd és egyszerű, magyar háziasszony lett, nem vágyott más dicsőség után, annak ellenére, hogy édesapja Pozsonyba és Bécsbe hívta.³⁸ A leggazdagabb magyar mágnási család egyetlen leánygyermeké nem óhajtott részt venni a világ élvezetében, hanem otthon ült, varrogatott, gazdálkodott s boldog volt, hogy ezt megtehetette. Szerénységből még a grófi címet sem használta, hanem számos írásában alázatos szolgáló leánynak, „árva Károlyi Klárának” írta magát.

Egyetlen szenvedélyét a vallásos buzgóságban és a szegények támogatásában találta meg. A segítségre szorulóknak benne mindig erélyes pártfogót, a szegények, üldözöttek és nyomorultak pedig valóságos őrangyalt láttak. Odaadóan szerette, és büszkén vallotta magyarságát, ez tükröződik az 1733. szeptember 19-én írott levelében: „Isten kegyelméből mindnyájan nemzetünk magyarságában megmaradtunk. Csak maradjon magyarságában ő is [t. i. fia], csak tanuljon annyit, hogy hazájának tudjon szolgálni, talán ha magyar köntösbe jár is, élhet, Istennek is nagyobb dicsőségére lesz, ha az manéra, egyéb módi hivságra nem kap.”³⁹

Átérezte nemzetének minden fájdalmát, s részt vett minden örömeiben. Büszkeség töltötte el lelkét, amikor a magyar csapatok győzelméről hallott, viszont „szomorú szívvel veszi” öccse levelét, „kiben az magyar nemzet nagy buzgóságából való fegyverkialvását érti.”⁴⁰ Az édesapjának írt leveleiben védelmébe veszi a kuruc katonákat és megsajnálja őket szenvedéseik miatt: „elég nagy nyomorúságok van szegényeknek – írja egy alkalommal – kivált az bújdosóknak, kiket szívem szerint szánok!”⁴¹

³⁶ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 414.; KÖHALMI, i. m., 45.

³⁷ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 417.

³⁸ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 417.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 134.

³⁹ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 418.

⁴⁰ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 419.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 137.

⁴¹ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 395.

Brázay János dicséri Klára ügyességét a levélírásban.⁴² Ezenkívül Klára nagyon szeretett könyveket olvasni, melyeket az atyja Rákóczi táborából küldött neki. Szívesen olvassa a magyar írókat, ismeri a kuruc dalokat. 1722-ben az édesapja Pozsonyból küldi neki Pető könyvét s a *Békességnek munkája* című művet, s leánya köszönő levelében megírja neki, hogy számára a könyvek „megbecsülhetlen kedvességben vagynak”.⁴³

1713-ben Károlyi Klára szerencsésen megmenekült a halálveszélyből, amikor a karácsonyi ünnepekre való hazafelé utazás közben beszakadt alattuk a tó jége. Oltontúli az 1944-ben megjelent Kelemen Atya Közlönye című kiadványban ezt az esetet így írja le: „[...] Valószínűleg a Kolozsvártól délkeletre fekvő Haller birtokot, Györgyfalvát érintve, majd Kolozsváron át a kis Szamos völgyében siklott szánja célja felé. Désnél ismét nyugatra fordult s az attól körülbelül 25 kilométerre fekvő Alparétnél elterülő mocsár jégén igyekezett át. A szán előtt ügető lovasok minden baj nélkül jutottak át a jégen. A szánt nem bírta már meg, beszakadt a jég. A szánba fokott hat ló azonban egy rántással kihúzta azt a vízből.”⁴⁴ A szán elé fogott hat ló kiragadta őket a vízből s így bajuk nem esett. „Istennek hála – írja édesanyjának – ijedve meg nem ijedtem, fájdalmat pedig teljességgel semmit nem érezek magamban, s reszketés sem volt rajtam egy csepp is.”⁴⁵ A szerencsés megmenekülés emlékére emelte Károlyi Klára a Haller-család temetkezési helyén, Kerellő-Szentpálon a fogadalmi kápolnát.⁴⁶

Haller Gábor és Károlyi Klára rövid ideig tartó családi életüket nagyjából Györgyfalván, a Haller család birtokán töltik el. Hat gyermekük született: négy fiú (István, László, Gábor és Sándor) meg két lány (Julia és Csilla). A férj, gróf Haller Gábor viszont nagyon hamar, 1723-ban meghalt, és így Klára nehéz özvegyi sorsra jutott. Szenvedéseit megsokszorozta az 1724-ben bekövetkezett újabb haláleset, édesanyja, Szalai Barkóczy Krisztina grófnő halála is.⁴⁷

Férje halála kimondhatatlan csapás volt a fiatalasszonynak és főleg az, hogy a halálánál nem volt jelen. Szomorúan írja apjának: „mennyre által járta szívét az fájdalom”;

⁴² „Nyelvezete minden ízében magyaros, irálya elég csinnal van tartva, a latin szavak helyes kiírásra arra ebged következtetni, hogy a latin nyelvben is jártas volt. Károlyi Klárának e magyar levele bizonyíték arra, hogy valamint gr. Károlyi Sándor szívvvel, lélekkel magyar volt: úgy gyermekei is ezen szellemben neveltettek.” (*Károlyi Klára...*, i. m., 5.)

⁴³ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 419.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 138.

⁴⁴ OLTONTÚLI, *Kelemen Didák életéből*, Kelemen Atya Közlönye, Miskolc, 1944, 25.

⁴⁵ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 420.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 139.

⁴⁶ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 423.

⁴⁷ KÖHALMI, i. m., 46–47.

könyörögve kéri őt, hogy „szegény édes üdvözült ura hideg teteminek eltakarítására alázná meg magát.”⁴⁸

Az alig huszonhat éves ifjú özvegy visszamegy az apai birtokra hat kiskorú gyermekével. Az országos ügyekkel foglalkozó Károlyi Sándornak nagy áldása van Klára munkájában, aki Szatmáron, majd a Nyírségen lett a gondviselés angyala. Az édesanyja is folyton betegeskedik, tehát az összes házi teendő Klára vállaira nehezedik. Ő kormányozza a kiterjedt birtokot, leveleiben beszámol apjának a gazdasági fejleményekről, ápolja beteg édesanyját, és gondja van a gyermekek nevelésére is, amelyben fontosnak tartotta az erkölcsös magatartást és a hazafiságot.

Takács Sándor leírja, hogy ez a fiatalon özvegyiségre jutott előkelő nő gyermekeiben, a gazdálkodásban és a vallás gyakorlásában találta meg a vigasztalást. Vallási téren Kelemen Didák atya lett a vezetője. Ennek az összeköttetésnek volt az eredménye a minoriták Kolozsváron való megtelepedése és Györgyfalván meg Szamosfalván való hitbeli tevékenysége.⁴⁹

Klára nagyon tisztelte és szerette édesapját, és még a tulajdon gyermekei nevelésében is az ő döntő szavára támaszkodott. Apja pedig maximálisan meg volt elégedve leánya gazdálkodásával, büszkén nevezi őt „helytartó Klárácskájának” s minden alkalmat felhasznál, hogy valamivel kedveskedjen neki. A Klára-nap a család legjelentősebb ünnepe lett, amelyen néha még Kelemen Didák is megjelenik, és amelyen Barkóczy Krisztinára is emlékeznek.⁵⁰ Ilyenkor Károlyi az országgyűlést is otthagyja, és siet leányához, megtisztelni őt jelenlétével.

Édesapja halála (1743. szept. 8.) után nagyon kevés örvendetes napja volt Klárának. Életének végét elkésérítette a vagyon felosztása, amely gyermekei számára kedvezőtlen volt, ezenkívül második leányának házassága is sok problémával járt.⁵¹ 1744-ben, Kelemen Didák halála után, Klára, aki magát „árva Klárának” nevezte, mindent elkövetett, hogy lelki atyját a szentek sorába iktattassa. „Kelemen Didák szenttéavatási fejleményeit azonban már nem érte meg a nemeslelkű nő, mert 1750-ben ő is elköltözött az élők sorából. A nép áldása kísérte kedves halottját sírjában.”⁵²

Kelemen Didák halála után Klára nem maradhatott lelki vezető nélkül, ezért a rend Leszkay Mátyást jelölte ki, aki először Nyírbaktán, majd 1746-tól Györgyfalván volt lelki vezetője. Károlyi Klára a szülői ház vallásos légköre és a család káplánja, gyóntatója,

⁴⁸ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 423.

⁴⁹ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 208–311.

⁵⁰ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 424.

⁵¹ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 710.

⁵² TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 247.

tanácsadója, sőt barátja, Kelemen Didák életszentségét követve, élete végén elfelejtve a világ pompáját, Szent Ferenc követői közé lépett. A próbaév után a rendház testvérei kezeibe tette le az ünnepélyes fogadalmat. Ettől kezdve életét az imádságnak szentelte, sokat elmélkedett és virrasztott, böjtöléssel és testi sanyargatással fenyítette önmagát, betegek látogatásával és szegények istápolásával szolgálta a szenvedő Jézust. Klára bűnbánó életével igazi példáját adta a szerzetesi önmegtagadásnak, megérdemelve a szentek jutalmát.⁵³

1746-ban viszont ő maga már érezte, hogy közeleg a vég. Megírta végrendeletét, mely a Károlyi levéltárban található. P. Köhalmi *Kelemen Didák és Károlyi Klára* című írásában⁵⁴ olvasható, hogy a Károlyi Levéltárban régi följegyzés található az ő halálára vonatkozólag. Takáts Sándor munkájában Klára Katolikus Egyházra tett hatását így jegyzi meg: „Károlyi Klára, mint a Károlyi-uradalmak teljhatalmú kormányzója, roppant sokat tett a katolikus vallás érdekében. Részben neki köszönhető, hogy a tisztán protestáns Szatmár megyében újra erőre kapott a katolikus vallás. Kelemen Didákot teljes erejével támogatta térítői munkájában; templomokat emelt, segélyezte a szerzeteseket, ellátta őket élelemmel, építési anyaggal, s ő maga mindenütt előljárt az istenes buzgóság és a vallásos szellem terjesztésében.”⁵⁵

Azt, hogy milyen pozíciója volt Didák atyának a Károlyi-családnál, eléggé világosan tükrözi Klára grófnő egyik levele. „Valamikor valami ájtatosság – írja 1748-ban – s Isten tetszéséből származott betegség, keserűség házukba történt, messzűnen Tiszán túl is elhozatták édes szüleim, hogy istenes vigasztalásában részesülhessenek s tanácsával élhessenek, az mint halála előtt is maga írásával kérte édes Anyám jövetelét.”⁵⁶ Károlyi Klára odaadóan szerette egyházát, s nem rettent vissza semmi áldozattól, ha a Katolikus Egyház érdekeiről volt szó. Számos levelében kért az apjától segílyt a templomok vagy a szerzetesi közösségek számára, a nagy nyomorúság idején mindig ott voltak szívében a könyörület szavai.

Károlyi Sándor után Klára segített a legtöbbet Kelemen Didák hitbuzgalmi és térítő munkájában. Ő volt a közvetítő édesapja és Kelemen Didák között. Kevés olyan időszak van, hogy Klára segítséget ne kérne a minoriták számára. A somlyai minoritáknak a telkeket, a nyírbátoriaknak a kálváriához az anyagot ő eszközli ki. Kelemen Didák a rend

⁵³ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 236–247.; BRÁZAY, i. m., 17.

⁵⁴ KÖHALMI, i. m., 46.

⁵⁵ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 244–247.

⁵⁶ BRÁZAY, i. m., 15.

„védőangyalának”, „édes jó patronájának” nevezi őt.⁵⁷ „Mennyit hozott – írja róla munkájának szemtanúja, gróf Haller Gábor özvegye, Károlyi Klára grófnő –, mennyit térített meg az anyaszentegyházba, az Isten tudja, de a tiszai részeknek vallási, erkölcsi megújítása úgy, ahogy most tanáltatik, egyedül Kelemen Didák atya buzgólkodásának köszönhető.”⁵⁸

Károlyi Klára 1730-ban Nyírbaktán állított templomot, 1740-ben pedig Kerellő-Szentpálon. Baktán megígérte a protestánsoknak az egyik templomuk renoválását a másik átengedése helyett. A Kerellő-Szentpál községben – mely a Haller-család ősi birtoka volt – álló templom visszaszerzése ügyében pedig a tanácsban segített. Édesapjának ezért köszönetet is mond levelében: „Nagyságtok istenes bölcs pártfogása mind Erdélyben, mind Magyarországon nagyot segít énnékem Isten anyaszentegyházának terjedésére.”⁵⁹

Károlyi Sándor gróf és családja elsősorban a hittérítőt, a katolikus hitélet lelkes szervezőjét és a vallásos nevelés apostolát látta Didák atyában, míg Koháry István gróf – a későbbi országbíró –, irodalmi munkásságának volt a promotora. Ő buzdította szónoklatainak, beszédeinek kinyomatására, és az anyagiakat is ő viselte. Isten úgy akarta, hogy a halotti beszéd legyen Didák atya első kiadott munkája, amelyet az őt legjobban pártfogoló két családnak tagja, özv. Barkóczy Györgyné szül. Koháry Judit temetésén mondott. A kaplonyi sírkápolnában a generális anyósát búcsúztatta, aki 28 évig élt jámbor özvegységben és életének 69. évében hunyt el. Ez az első temetési beszéde, amely nyomtatásban is megjelenik.

1729-ben Kassán nyomtatták ki *Búzafejek* című szentbeszédgyűjteményét, a második kötetét pedig a hagyomány szerint 1737-ben.⁶⁰ A könyv első oldalán a kor szokásának megfelelően ajánlást találunk, melyben „alázatos szolgálattját és isteni imádságát” kínálja fel a szerző a könyvkiadás költségét viselő patrónusnak: „Méltóságos Groff Csábrági és Szitnyai Kohári István Urnak, ő Excellentiajának.”⁶¹

*

Mindezeket összegezve dolgozatomban a P. Kelemen Didák halálát követően felgyűlt adatokat és a levelezéséből személyiségéről levonható következtetéseket igyekeztem rendezni. A magam részéről fő szempontként azt az utat szerettem volna építeni, amelyik Isten Szolgája Kelemen Didák egyházi kanonizálásához vezethet. E cél követése során

⁵⁷ TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 428.; RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 709.

⁵⁸ BRÁZAY, i. m., 14.; TAKÁTS, *Kelemen Didák...*, i. m., 545.

⁵⁹ RÁKOS, *Ugye, Atyafiak?!...*, i. m., 709.

⁶⁰ RÁKOS, *Isten Szolgálja...*, i. m., 143–291.

⁶¹ *Kelemen Didák irodalmi munkássága*, Kelemen Atya Közlönye, i. m., 33.

dolgozatomban bemutattam azt a kapcsolati hálót, amely levelezése tanúsága szerint őt a kora hazai történelmét meghatározó személyiségeivel kötötte össze. Párhuzamos portrékat alakítottam: segítőkinek, *sponzorainak* személyes portréját kellett megrajzolnom ahhoz, hogy világossá váljék, hogy P. Kelemen Didák maga milyen befolyást gyakorolhatott éppen az ő ténykedését meghatározó történelmi személyiségekre. Magyarország visszanépesedését és rekatolizációját a kihalás és a járványok sújtotta világban úgy szolgálhatta, hogy ennek életszerű adatait továbbította az ország sorsára befolyást gyakoroló hatalmasságoknak, és ennek hatására az ő segítségüket kiharcolhatta a felvázolt veszélyek kivédésére. Fr. Kelemen Didák személyiségét mint egy közvetítőt formáltam meg, aki egyrészt tudatosította a veszélyeket, másrészt a veszélyek feloldására hangolta a *sponzorálási* lehetőséggel bíró „munkatársait”.

Kelemen Didák „az életszentség hírében” állott már életében. Ezt az „életszentséget” megalapozó tevékenysége egy olyan szuggesztív személyiség megnyilvánulása volt a kortársak szemében, aki a pusztulásban élők számára a vigasztalás és a segélyezés forrását jelentette meg, másrészt a gazdagsággal és döntéshozatallal rendelkezőket a változtatás elősegítésében való tevőleges részvételre ösztönözte.

IV.

A témához kapcsolódó publikációk

Bogdan Adamczyk, *Az oltár teológiája Páter Kelemen Didák miskolci beszédének fényében* - Publicationes Universitates Miskolciensis (Tanlumányok Kelemen Didák tiszteletére a 2008 április 17–18. megrendezett konferencia előadásai – Miskolc, 2008, 165.)

Bogdan Adamczyk, *Gondolatok P. Kelemen Didákról* (Miskolc, 2009)

Bogdan Adamczyk, *Isten Szolgálja KELEMEN DIDÁK (1683–1744) hite és tevékeny szeretete korában, a történelmi Magyarországon.* Előadás elhangzott 2010. április 27-én, Budapesten megrendezett „Állunk a határon” – Isten Szolgálja Kelemen Didák és fr. Wojciech Topolinski tiszteletére című konferencián.

Bogdan Adamczyk, *Hősiesen gyakorolt erények* (Új missió, Miskolc, 2013/2, 18–19.)

Bogdan Adamczyk, *Didák atya ügye* (Új missió, Miskolc, 2013/3, 18–19.)

Bogdan Adamczyk, *Tisza-vidék apostola I–IV. rész* (Keresztény Élet, 2013. március 3-i, 10-i, 17-i, 24-i és 31-i sz.)

Bogdan Adamczyk, *A Magyar Minorita Tartomány története a XVII–XVIII. században* (Nyugati Jelen, Arad, 2013. június 10-i sz.)

Bogdan Adamczyk, *Kelemen Didák boldoggá avatásának története* (Nyugati Jelen, Arad, 2013. június 19-i sz.)

Bogdan Adamczyk, *Kelemen Didák és pártfogói levelek tükrében.* Előadás elhangzott 2013. szeptember 4–5. között a PPKE Piliscsabán rendezett „Filológia és Irodalom” című konferencián.